MALTA

QORTI CIVILI
PRIM AWLA

ONOR. IMHALLEF
TONIO MALLIA

Seduta tas-16 ta' Jannar, 2003

Citazzjoni Numru. 1781/2001/1

Fiorino d'Oro Co. Ltd.
Vs
Direttur tat-Toroq

Illum 16 ta' Jannar 2003

Il-Qorti,

Rat ic-citazzjoni ppresentata mis-socjeta attrici fit-13 ta' Novembru, 2001, li biha wara li ppremettiet illi is-socjeta` attrici hija inkwilina u minn hemm iggestixxi *restaurant* jismu Fiorino d'Oro, li jinsab f'Naxxar Road, Salina, cioe` taht 'l hekk imsejjha Lancer Hotel, fit-triq li taghti mis-Salina ghat-Telgha ta' Alla u Ommu;

Ippremettiet illi fl-20 ta' April, 2001, il-konvenut jew min ghalih, nieda xogholijiet ta' thaffir ta' trinek fit-triq

imsemmija sabiex jghaddu minnhom is-servizzi u utilitajiet;
Ippremettiet illi s-socjeta` attrici giet mgharrfa mill-kuntrattur imqabbad mill-konvenut illi x-xogholijiet sejrin idumu bejn sena u nofs u sentejn, sabiex jigu terminati;

Ippremettiet illi x-xogholijiet qed jigu esegwiti minn tnejn jew tlieta min-nies li jispjega r-raguni ghal dan id-dewmien kollu, oltre ragunijiet ohra fil-mod kif gie ippjanat u esegwit ix-xoghol, kif jigi pprivat fit-trattazzjoni tal-kawza;

Ippremettiet illi s-socjeta` attrici tirrikonoxxi illi hi fid-dmir illi tissaporti li jsiru xogholijiet fl-interess pubbliku, izda min-naha l-ohra l-konvenut obbligat jassigura ruhu u jaghmel minn kollox sabiex johloq l-inqas hsara possibli lic-cittadin fit-twettieq tal-istess xogholijiet;

Ippremettiet ili f'dan il-kaz, b'xoghol ta' dan il-kobor u importanza, kull ma wiehed isib jahdmu huma tnejn jew l-izjed tlieta min-nies u hija **din** ir-raguni principali l-ghaliex ix-xogholijiet sejrin idumu daqshekk ghaliex dan huwa xoghol ili jirrekjedi l-impieg ta' ferm izjed nies u mezzi biex jitlesta fi zmien ragjonevoli;

Ippremettiet illi risultat ta' dan l-agir, l-atturi soffrew, qed isofru u sejrin isofru danni, kif jigi ppruvat fit-trattazzjoni tal-kawza;

Ippremettiet illi minkejja li interpellat permezz ta' protest ippresentat fl-14 ta' Settembru, 2001, il-konvenut baqa' inadempjenti;

Jghid il-ghaliex il-konvenut din il-Qorti m'ghandhiex:

1. Tiddikjara lill-konvenut responsabbli ghad-danni sofferti mill-attur risultat ta' twettieq ta' xoghol fl-interess pubbliku b'mod li t-tul ta' zmien u dewmien fit-twettieq tax-xogholijiet m'huwiex proporzjonat ghall-inkonvenjent u danni li qed jigu irrekati lis-socjeta' attrici;
2. Tillikwida d-danni sofferti;
3. Tikkundanna lill-konvenut ihallas id-danni hekk likwidati.

Bl-ispejjez u bl-ingunzjoni tal-konvenut ghas-subizzjoni.

Rat ir-nota ta' l-ecezzjonijiet imressqa mill-konvenut li biha ecepixxa:

1. Illi preliminarjament ghandu jigi kjamat fil-kawza l-kuntrattur, Carmelo Penza, responsabbli mill-progett fi Triq Naxxar, gewwa s-Salina.
2. Illi subordinatament il-Perit Stewart Azzopardi mhuwiex ir-rapprezentant tal-eccipjent fuq dan il-progett izda huwa l-perit responsabbli mill-progett da parti tal-kuntrattur fuq imsemmi.
3. Illi jezizti access ghall-istabbiliment Trattoria Fiorino d'Oro min-naha tas-Salina u dan ma nghalaqx hlief ghal xi xahar.
4. Illi l-eccipjenti jirrespingi t-talbiet tas-socjeta' attrici bhala nfondati fil-fatt u fid-dritt u dan kif ser jigi spjegat ahjar waqt it-trattazzjoni tal-kawza.
5. Illi huwa ma ghandu l-ebda responsabilita' ghad-danni allegati mis-socjeta' attrici.
6. Salv eccezjonijiet ulterjuri.

Rat id-dikjarazzjonijiet guramentati tal-partijiet;

Rat id-digriet ta' din il-Qorti tat-08 ta' Frar, 1001, li in forza taghha cahdet l-ewwel eccezzjoni tal-konvenut, fis-sens li cahdet it-talba hemm maghmulha ghall-kjamata fil-kawza ta' Carmelo Penza;

Semghet il-provi li ressqu l-partijiet;

Rat l-atti kollha tal-kawza u d-dokumenti esebiti;

Rat li l-kawza thalliet ghallum ghas-sentenza;

Ikkunsidrat:
Illi s-socjeta attrici hadet b'titolu ta' kera fond fi Triq in-Naxxar, Salina, liema fond haditu biex tiggestixxi, kif fil-fatt qed taghmel, restaurant bl-isem ta' Fiorino d'Oro. B'kuntratt iffirmat f'Dicembru tas-sena 2000, il-Gvern, tramite d-Direttur tat-Toroq, iffirma kuntratt ma Carmelo Penza biex tigi rrangata l-istess Naxxar Road, liema triq

tipprovdi l-uniku access ghar-restaurant in kwistjoni. Dan ix-xoghol, skond it-termini tal-kuntratt, kellu jitlesta fi zmien sena u Carmelo Penza intrabat li jhallas danni f'kaz ta' dewmien. Ix-xoghol fit-triq ma nbedhiex mill-ewwel izda beda fl-20 ta' April, 2001, u dan ix-xoghol ghadu sejjer sallum. Minhabba dawn ix-xogholijiet, it-triq, u kwindi l-access ghar-restaurant, inghalqet ghal xi zmien, u meta kienet miftuha, kienet kariggabbli f'direzzjoni wahda biss, u t-triq kienet tant imharbta u mimlija zrar u trab, li l-access kien difficli u ta' skomdu. B'rizultat ta' dan ir-restaurant tilfet hafna klientela, u n-negozju taghha naqas drastikament. Is-socjeta attrici qed titlob li tigi kumpensata ghat-telf li garbet b'rizultat ta' dawn ix-xogholijiet.

Fil-kuntest ta' Government Liability, l-ordinament guridiku Malti ma jiktomplax is-sistema, kif adoperata f'certi pajjizi Ewropej, li l-Gvern ghandu dejjem jikkompensa lill-privat ghall-iskomdu li johloqlu fl-esekuzzjoni ta' progett fl-interess nazzjonali. L-argument f'dawn il-pajjizi hu li jekk, fl-interess tal-poplu in generali, hu mehtieg li jitwettaq progett, dak l-istess poplu (kif rappresentat mill-Gvern) irid jikkumpensa lill individwi ghal-hsara jew skomdu li dak il-progett, fih innifsu, ikun garrabblu. L-interessi tac-cittadini m'ghandhom isofru qatt pregjudizzju, lanqas minhabba progett ta' interess nazzjonali, u jekk jirrizulta dan il-pregudizzju, irid jigu kumpensat. Ic-cittadin li jitlob kumpens mhux mehtieg juri xi negligenza, traskuragni jew xi forma ta' arbitrarjeta da parti tal-awtoritajiet tal-Gvern, izda jehtieglu juri biss pregudizzju, u jekk juri dan, ikollu dritt ghall kumpens, anke jekk il-progett ikun gie esegwiet bid-diligenza kollha necessarja.

Kif inghad, pajjizna ghadu ma adoperax din is-sistema, u l-kuncett tar-responsabilita' tal-Gvern hi bazata, bhal dik tac-cittadin ordinarju, fuq id-delitt u l-kwazi-delitt kif kontemplat fl-artikolu 1029 et seq tal-Kodici Civili. Dan ifisser li l-Gvern biex jista' jinstab responsabbli ghad-danni irid ikun agixxa b'imprudenza, b'negligenza u bla l-hsieb ta' missier tajjeb tal-familja, ghax diment li "jaghmel uzu ta' jedd tieghu fil-qies li jmiss, ma jwegibx ghall-hsara li tigri b'dan l-uzu" – artikolu 1030 Kodici Civli. Fil-kawza

“Xuereb et vs Micallef et”, deciza minn din l-Qorti fit-03 ta’ Ottubru, 1953, intqal li “Id-dispozizzjoni tal-ligi li tirrendi responsabili tal-hsara li tigri bi htija ta’ min ikun kagun ta’ dik il-htija hija generika u ma taghmel ebda eccezzjoni, lanqas ghal-Gvern; u ghalhekk il-Gvern huwa obbligat jaghmel tajjeb ghad-danni fil-kaz li huwa, fl-ezercizzju tad-drittijiet tieghu, johrog mill-gusti limiti u jikkaguna pregjudizzju lit-terzi” (ara ukoll “Apap Bologna vs Borg Olivier”, deciza minn din il-Qorti fis-06 ta’ Frar, 1958; “Zahra vs Direttur Xogholijiet Pubblici” deciza mill-Onorabbli Qorti tal-Appell fit-03 ta’ Dicembru, 1991; u, aktar, “Micallef vs Direttur tax-Xogholijiet Pubblici”, deciza wkoll mill-Onorabbli Qorti tal-Appell fit-28 ta’ Frar, 2001).

Fil-kaz in kwistjoni, m’hemmx dubbju li jidhol fost il-jeddijiet tal-Gvern, id-dritt, anzi, l-obbligu, li jipprovdi toroq tajbin u adegwati ghall-uzu mic-cittadin u ta’ dawk li jigu jzuruna. Dan il-jedd, il-Gvern ghandu dmir iwettqu fl-interess nazzjonali u, jekk l-interess pubbliku jkun hekk jehtieg, jista anke jiehu taht idejh art privata (wara d-debita procedura u l-hlas tal-kumpens kif trid il-ligi) biex minnha jghaddi triq.

Biex issir it-triq, hemm bzonn necessarjament isiru certi xogholijiet li jiehdu certu zmien u li ftit jew wisq joholqu inkonvenjent lic-cittadin. Dawn ix-xogholijiet, l-artoritajiret jistghu jaghmluhom jew bin-nies taghhom stess, impjegati mad-Dipartiment tax-Xogholijiet Pubblici, jew billi jinghata appalt lill-privat, kif gara f’dan il-kaz.

Appalt jinghata lill-privat ghax, suppost, il-privat jahdem aktar b’efficenza u speditezza mill-haddiema tal-Gvern, izda, f’dan il-kaz, dan l-iskop ma jidhirx li intlahaq. Mix-xhieda prodotta specjalment dik tal-perit Renato Laferla, jidher mhux biss li x-xoghol qed issir bil-mod hafna, imma lanqas ma hu qed isir sew, tant li, wara l-ewwel xita qawwija tal-istagun xitwi tal-2002, parti mit-triq inqalghet. L-ilment principali tas-socjeta attrici, jikkoncerna aktar id-dewmien. Il-kuntrattur imqabbad jidher li la ghandu n-nies u lanqas l-apparat biex jahdem. Fuq progett hekk kbir, qed jibghat xi tnejn jew tlett minn nies jahdmu, u hafna drabi, dawn joqghodu ma jaghmlu xejn u jitlajaw mat-triq

ghax l-imghallem ma jkunx baqtilhom l-materja prima jew ma jkunx assenja magni lil dan il-progett. Jidher li l-kuntrattur, kif spjega l-perit Laferla, qed jipprova jigdem aktar milli jiflah jomghod, u dan peress li hu involut f'progetti kbar ohra u ma jistax jlahaq, bin-nies u l-ingenji li ghandu, max-xoghol kollu li ha fuq spallejh.

Hi x'inhi r-raguni, is-socjeta attrici la tahti ghal dan id-dewmien u lanqas m'ghandha issofri l-konsegwenzi ta' dan l-agir (jew nuqqas tieghu !). Il-Gvern lanqas ma jista jfarfar ir-responsabilita` billi jghid li ghal dak li gara u qed jigri fl-inhawi hu mhux responsabbli ghax qabbad lill xi hadd iehor iwettaq il-progett. Huwa l-Gvern li ha l-inizjattiva biex tigi rrangata din it-triq (kif inhu dritt u obbligu tieghu) u hu l-Gvern li ghogbu jghaddi dan il-progett f'idejn terzi. Ic-cittadin mhux interessat fil-kondizzjonijiet tal-appalt bejn il-Gvern u l-kuntrattur, ghax hu l-Gvern li, f'ghajnejn il-poplu, hu responsabbli ghat-tiswija u l-*upkeep* tat-toroq principali ta' Malta. Jekk il-Gvern, ghogbu, f'dan il-kaz, jaghti l-appalt lill-privat, jibqghalu xorta l-obbligu li jinsisti u jara li l-kuntratt jigi esegwit, u jekk jara li l-kuntratt ma jkunx qed jigi segwit fedelment, li jiehu l-provedimenti opportuni biex jirrimedja s-sitwazzjoni (bhal per ezempju, li jittermina l-appalt u jew iqabbad persuni ohra jew jlesti x-xoghol bil-haddiema tieghu stess).

Fil-waqt li, f'xogholijiet pubblici, wiehed ghandu jistenna li jkun hemm solidarjeta` socjali, meta l-Gvern jonqos milli jiehu passi rimedjali meta jkun hemm nies qed isofru pregjudizzju akbar milli hu ragjonevolment mehtieg, allura tidhol ir-responsabilita` tieghu.

Il-Gvern ikun qed jonqos mill-obbligi tieghu jekk, nonostante n-nuqqasijiet evidenti, ihalli kollox ghaddej u ma jiehu ebda passi biex inaqqas l-inkonvenjent li qed isofri l-pubbliku, u partikolarment f'dan il-kaz, is-socjeta attrici.

Jista jkun li l-Gvern rabat lill-kuntrattur bil-penali f'kaz li jkun hemm dewmien fl-esekuzzjoni tal-kuntratt jew li jkun hemm xi ksur iehor tal-kuntratt, pero`, il-Gvern m'ghandux

jistrieh fuq dan il-penali, izda ghandu jagixxi tempostivament biex inaqqas id-dewmien u jevita aktar inkonvenjent lill min ikun qed isofri l-aktar. Il-pubbliku in generali, u s-socjeta attrici partikolari, ftit li xejn jinteresha fil-penali li eventwalment, jista jinkassa l-Gvern, ghax hi xoghol tempestiv u adegwat tippredendi. Kif jinghad fil-ktieb ta' Bell, Boyron and Whittaker, "Pinciples of French Law" (Oxford 1998, pagna 191), fil-kuntest ta' responsabilta' tal-Gvern ghan-nuqqas ta' hadd iehor: "The moment that we could (and should) have done something about the potential risk of injury, then we have responsibility for the outcome which can ground legal liability".

Anke l-mod kif qed isir ix-xoghol jidher li hu ta' kwalita inferjuri. Mhux biss, ix-xoghol jidher mhux ta' kwalita` tajba, izda jidher li qed isir bla pjan u struttura, b'mod li l-access ghar-restaurant tas-socjeta attrici qed ikun kemm-il darba imblokkat jew difficli, b'mod li klijenti prospettivi jahsbuha darbtejn milli jghaddu minn hemm. Ta' dan huwa responsabbli ukoll il-Gvern, ghax kien obbligu tieghu jara li, min jidhol ghal dan l-appalt, ikun kapaci u predispost li jesegwixxi l-appalt fit-termini miftiehem u bid-debita attenzjoni u kawtela.

Il-Gvern, allura, ma jirrizultax li f'dan il-kaz, wettaq il-jeddijiet tieghu "fil-qies li jmiss", u lanqas ma wera l-hsieb ta' missier tajjeb ta' familja u ghal dan in-nuqqas, ghandu jwiegeb ghad-danni.

Kif inghad, il-Gvern ta' Malta mhux normalment obbligat li jhallas kumpens ghas-semplici kaz li wettaq progett li rrizulta ta' pregjudizju ghal xi cittadin, izda ghal meta, fit-twettieq ta' dak il-progett, ikun agixxa bla qies. Kwindi, ghaz-zmien li kien mehtieg biex dan il-progett jitwettaq, il-Gvern mhux tenut ihallas kumpens, ghax fis-sistema taghna, ic-cittadin irid isofri dan it-telf fl-interess tas-solidarjeta` socjali.

Fil-kaz in ezami, il-progett kien ikkalkulat li jiehu tnax-il (12) xahar biex jigi kompletat u avolja t-triq in kwistjoni hija pjuttost twila, dan kien zmien ragjonevoli biex il-kuntrattur

jesplita l-inkarigu tieghu, li kieku impenja ruhu bis-shih fuq il-progett. Ghalhekk, ghal tnax-il xahar wara li gie iffirmat il-kuntratt, is-socjeta attrici kellha ssofri l-iskomodu tax-xogholijiet, mehtiega, kif kienu fl-interess suprem tal-pajjiz, basta li dawn ix-xogholijiet ikunu saru b'mod diligenti u b'anqas inkonvenjent ghaliha.

Gheluq dik is-sena, pero`, is-socjeta attrici kellha dritt tistenna li x-xoghol ikun lest, u mhux ragjonevoli li l-Gvern jippretendi li din tibqa tissaporti n-nuqqassijiet u d-dficjenzi tal-kuntrattur meta hu ma ha ebda passi biex jirrimedja ghal dan.

Jirrizulta li l-kuntratt ta' appalt gie iffirmat f'Dicembru tas-sena 2000 u x-xoghol allura kellu jistlesta sal-ahhar tas-sena 2001; ix-xogholijiet li sara wara dik s-sena, u li tkomplew matul l-2002 huma kollha rizultat tan-nuqqasijiet da parti tal-kuntrattur tal-Gvern imqabbad biex jesegwixxi dan il-progett.

Minn naha l-ohra, pero`, il-fatt li l-kuntrattur ma bediex ix-xoghol tieghu f'Dicembru tas-sena 2000 jew f'Jannar tas-sena ta' wara, izda beda jahdem f'April tas-sena 2001, wassal biex ghall-ewwel xhur tas-sena 2001, is-socjeta attrici ma sofrietx tnaqqis fil-qliegh taghha. Kien minn April tas-sena 2001 li l-effett tax-xoghol beda jinhass, u minn dak ix-xahar jidher li n-negozju tas-socjeta attrici qala' daqqa ta' harta kbira. Mix-xhieda tal-accountant tas-socjeta` attrici u d-dokument minnu esebit, jidher car l-effett li dawn ix-xogholijiet kellhom fuq in-negozju tar-restaurant, tant li minn bejgh ammontanti ghall-aktar minn LM 47,000 matul is-sena 2000, dan nizel ghal madwar LM 21,500 matul is-sena 2001, meta bdew ix-xogholijiet. Din ix-xejra negattiva baqghet tidher matul is-sena 2002, tant li ma hux progettat li matul din is-sena il-figura tal-bejgh taqbez l-LM 10,000.

Is-socjeta attrici, ghalhekk sofriet telf fin-negozju taghha ghall-perjodu ta' sena u disa` xhur (minn April 2001 sa Dicembru 2002) u dan meta x-xoghol suppost kellu jitlesta fi zmien sena. It-telf li s-socjeta attrici sofriet, f'dawk l-ahhar disa` xhur ma jistax jigi gustifikat u huwa kollu

imputabili lill-gvern u l-kuntrattur minnu imqabbad. Ghall-matul l-ewwel sena ta' operazzjoni, jirrizulta wkoll li s-socjeta` attrici sofriet telf mhux biss minhabba n-natura tax-xogholijiet, izda aktar minhabba l-mod traskurat u xejn professjonali li bih twettaq ix-xoghol; ghal dan it-telf relattiv, il-Gvern irid ukoll jaghmel tajjeb.

L-accountant tas-socjeta attrici jipprospetta li matul is-sena 2002, il-kumpanija titlef LM 20,000. Mehud kont, pero`, li t-telf imputabbli lill-awtoritajiet Governattvi huwa limitat ghall-ahhar disa` xhur tas-sena 2002, it-telf fil-qliegh li ghalih il-konvenut irid jaghmel tajjeb jammonta ghall- LM 15,000.

Ghar-rigward tal-ewwel sena ta' hidma, kif inghad il-Gvern irid ihallas kumpens ghat-telf akbar li garbet is-socjeta attrici rizultat tal-mod hazin ta' kif kien isir ix-xoghol. Figuri precizi tat-telf li hu rizultat dirett ta' dan it-tip ta' xoghol ma jirrizultawx, pero`, mehud kont ix-xejra tan-negozju, u *arbitrio et boni viri*, din il-Qorti thoss li s-somma ta' LM 5,000 ghandha tirrispekja gustament it-telf li sofriet is-socjeta attrici relattat mal-mod kif sar ix-xoghol.

Dan hu t-telf li l-Gvern irid jaghmel tajjeb f'dan l-istadju; fil-fatt ghandu jigu rizervat id-dritt lis-socjeta attrici li titlob kumpens ulterjuri jekk ix-xogholijiet in kwistjoni, u kwindi l-pregjudizzju ghaliha, ikomplu matul is-sena 2003 u aktar.

Ghaldaqstant, ghal dawn ir-ragunijiet, il-Qorti qed tiddisponi minn din il-kawza billi, previa li tichad l-eccezzjonijiet tal-konvenut, tilqa t-talbiet attrici fil-limiti espressi, tillikwida d-danni li sofriet is-socjeta attrici fis-somma ta' LM 20,000 (ghoxrin elf lira Maltin), u tikkundanna lill-konvenut ihallas lis-socjeta attrici s-somma ta' LM 20,000, bl-imghaxijiet legali millum sad-data tal-pagament effettiv; b'rizerva ghad-danni ulterjuri ghal wara Dicembru, 2002.

L-ispejjez tal-kawza jithallsu kollha mill-konvenut

--------------------------------TMIEM--------------------------------